

»LA STRADA DELLA VIRTÙ«: O FUNKCIJAMA GLAZBE U DJELU SRETAN GRAD (1553.) FRANE PETRIĆA

MONIKA JURIĆ JANJIK

*Sveučilište u Zagrebu
Muzička akademija
Odsjek za muzikologiju
Trg Republike Hrvatske 12
10000 ZAGREB*

UDK / UDC: 78.01Petrić, F.

DOI: <http://doi.org/10.21857/y54jofko7m>

Izvorni znanstveni rad / Research Paper

Primljeno / Received: 7. 1. 2020.

Prihvaćeno / Accepted: 5. 4. 2020.

Nacrtak

Frane Petrić glazbenom se problematikom najviše bavio u djelu *Poetika (Della Poetica, Ferrara, 1586.)* u kojemu se unutar teorije pjesništva posvetio i razjašnjavanju starogrčke glazbene prakse. Međutim, Petrić se glazbom bavio i u ranoj fazi svojega djelovanja, u djelu *Sretan grad (La città felice)* koje je nastalo 1551., a objavljeno 1553. godine u Veneciji. U tom se djelu u okviru predstavljanja teorije društva Petrić osvrnuo i na glazbu, no u znatno manjem opsegu i na drukčiji način nego u *Poetici*. Glazbena se tematika u *Sretnome gradu* pojavljuje na samome kraju tog djela, u kontekstu odgoja i obrazovanja. Kao osnovne predmete obrazovanja Petrić navodi slikarstvo, glazbu i gramatiku, posvećujući se u jednom kraćem odlomku

detaljnije samo glazbi kao odgojno-obrazovnom sredstvu koje vodi prema vrlinama. Osim toga, Petrić navodi i druge funkcije glazbe te nabraja starogrčke oktavne vrste i opisuje njihove učinke na čovjeka, iz čega je vidljivo da je bio upućen u glazbenu terminologiju, kao i to da je na njegovo poimanje glazbe prvenstveno utjecala antička grčka teorija glazbe.

Ključne riječi: glazba; Frane Petrić; renesansa; antička Grčka; odgoj; obrazovanje; Platon; Aristotel; Castiglione

Keywords: music; Frane Petrić (Francesco Patrizi di Cherso); Renaissance; ancient Greece; education; Plato; Aristotle; Castiglione

1. Uvod

Hrvatski filozof Frane Petrić (lat. Franciscus Patritius, tal. Francesco Patrizi da Cherso; Cres, 25. 4. 1529. – Rim, 6. 2. 1597.) vodio je dinamičan život renesansnog čovjeka, s jedne strane obilježen diskontinuitetom – brojnim putovanjima i pro-

mjenama zanimanja, a s druge strane kontinuitetom – konstantnim interesom za proučavanjem širokog spektra raznolikih područja s ciljem stjecanja pregleda cjelokupnog znanja. Njegov filozofski sustav karakteriziraju interdisciplinarnost i enciklopedijska učenost, ali i kritički pogled na znanstvenu i filozofsku tradiciju.¹ Iako se Petrićevo ime najčešće prvenstveno povezuje s poviješću hrvatske filozofije, ne bi trebalo zanemariti činjenicu da je Petrić ostavio značajan trag i u povijesti hrvatske glazbe. U ovom će radu biti riječi upravo o Petrićevoj (uvjetno rečeno) glazbeno-teorijskoj djelatnosti, odnosno o jednom segmentu njegova doprinosa renesansnom diskursu o glazbi.

Petrić se glazbenom problematikom prilično detaljno bavio u djelu *Poetika (Della Poetica)*, objavljenom u Ferrari 1586. godine, u kojemu je izložio svoju teoriju pjesništva osvrnuvši se u tom kontekstu i na teoriju glazbe. Analizu dijelova *Poetike* u kojima se Petrić posvetio glazbeno-teorijskoj tematici načinio je Stanislav Tukšar u djelu *Hrvatski renesansni teoretičari glazbe*, u poglavlju naslova *Franjo Petris: o dešifriranju starogrčke glazbene notacije*, stoga će zaključne misli iz tog poglavlja u nastavku poslužiti kao svojevrsan uvod u predstavljanje Petrićevih ideja o glazbi iz *Sretnoga grada*.² Naime, Petrić u *Poetici* polazi od postavke da su u antičkoj Grčkoj pjesništvo, glazba i tjelesni pokret bili jedinstveni umjetnički entitet, poznat pod nazivom *mousiké*, što je ujedno i glavni razlog zbog kojega značajan dio tog djela on posvećuje upravo razjašnjavanju starogrčke glazbene prakse.³ Ovdje je korisno napomenuti da je termin *mousiké* moguće tek parcijalno poistovjetiti s našim današnjim terminom »glazba« jer je poimanje fenomena glazbe u antičkoj Grčkoj bilo znatno kompleksnije, »kako s tehničkog, tako i s društveno-psihološkog aspekta«.⁴ Složenost značenja termina *mousiké* moguće je interpretirati kroz nekoliko različitih slojeva: kao prvo, taj se termin odnosi na glazbu u užem smislu, u značenju koje mi danas podrazumijevamo kad kažemo »glazba«; kao drugo, termin *mousiké* označavao je jedinstvo glazbe, riječi i tjelesnog pokreta (odnosno melodije/glazbenog zvuka, pjesničkog teksta/stihova i plesa/gimnastike), karakteristično za antičku Grčku; i kao treće, termin *mousiké* također je služio i kao oznaka za cjelokupno čovjekovo kulturno-etičko obrazovanje i iskustvo.⁵ Osim toga, glazba u antici nije imala status autonomne discipline kao što je to slučaj s današnjom umjetničkom glazbom, nego se prožimala s različitim neglazbenim područjima, primjerice s medicinom, religijom, astronomijom, pedagogijom, filozofijom, politikom i sl. Sve su ovo razlozi zbog kojih je starogrčku glazbu potrebno promatrati u

¹ Frane PETRIĆ: *Sretan grad*, prev. Vladimir Premec, Zagreb: Matica hrvatska, 1998, 43.

² Stanislav TUKŠAR: *Hrvatski renesansni teoretičari glazbe*, Zagreb: JAZU, 1978 (poglavlje *Franjo Petris: o dešifriranju starogrčke glazbene notacije*, 67-87).

³ Usp. S. TUKŠAR: *Hrvatski renesansni teoretičari glazbe*, 73-74.

⁴ *Ibid.*, 74.

⁵ Usp. Jure ZOVKO: *Ogledi o Platonu*, Zagreb: Naklada Jurčić, 1998, 108. Također usp. PLATON: *Država*, prev. Martin Kuzmić, Zagreb: Naklada Jurčić, 1997, 17-18.

jednom širem društveno-povijesnom kontekstu, što je uvelike otežano malobrojnošću i nepotpunošću sačuvanih primarnih izvora glazbe antičke Grčke. Sa svim se navedenim problemima susreo i Petrić kada je u *Poetici* pokušao donijeti zaključke o istinskoj prirodi starogrčke glazbe, stoga se i on u svojem istraživanju osim glazbenim izvorima poslužio i onim neglazbenim, literarnim izvorima (napišima antičkih grčkih filozofa, ali i djelima suvremenih renesansnih autora, među kojima najviše djelom Vincenza Galileija *Dialogo della Musica Antica, e della Moderna*, 1581). Petrić se u *Poetici* osvrnuo na nekoliko glazbenih aspekata, primjerice na harmoniju, pjevanje, ritmiku, estetičku problematiku, izvođače glazbe, glazbena natjecanja, zborove i sl., a njegovim se iznimnim doprinosom smatra njegovo rješenje pitanja dešifriranja starogrčke notacije.⁶

2. *La città felice*

Nešto je manje poznato da se Petrić glazbom bavio i u ranoj fazi svojega djelovanja, u djelu *Sretan grad (La città felice)* koje je nastalo čak 35 godina prije *Poetike*, 1551. godine u Padovi, a koje je prvi puta objavljeno u Veneciji 1553. godine.⁷ Iako su česte usporedbe *Sretnoga grada* s drugim, naizgled sličnim utopističkim djelima (kao što su npr. *Utopija* Thomasa Morea i *Grad sunca* Tommasa Campanelle), ovo je Petrićevo djelo specifično po sadržaju, opsegu i književnoj vrsti, na što se posebno osvrnuo Milivoj Solar u pogovoru hrvatskome izdanju *Sretnoga grada*.⁸ Ljerka Schiffler pak decidirano tvrdi da »Petrićev grad kao zamisao nema karakter utopijskog« i *Sretan grad* interpretira kao »projekciju grada čovjeka« u kojemu Petrić »razvija svoju koncepciju realnog društveno-historijskog, možemo reći urbanističkog ideala.«⁹ Na samome početku djela, u posveti »onima koji vladaju gradom na sreću njegova pučanstva« (članovima obitelji della Rovere), Petrić iznosi kratak opis onoga što slijedi:

»Ovih dana sam sažeo Aristotelova državna uređenja i ustave, za koje on smatra da ih mora imati jedan grad da bi bio sretan. Izložio sam ih u jezgrovitom, organskom redu

⁶ Usp. S. TUKSAR: *Hrvatski renesansni teoretičari glazbe*, 75.

⁷ Usp. F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 49.

⁸ Solar na sljedeći način opisuje specifičnost Petrićeva *Sretnog grada*: »(...) to niti nije razrađen, opis idealne države, kao što su to *Utopija* ili *Grad sunca*, nego zapravo posve fikcionalan, a niti je cjelovito obrađena studija o čovjeku i njegovu životu, sa svim posljedicama na planu ontologije, etike i politike, poput Platonove *Države*. Petrićevo djelo manjeg je opsega i nema takve namjene; ono je u biti 'skroman prilog' – kako to on sâm kaže – te ima isključivo savjetnički karakter«. (*ibid.*, 49). Također usp. Persida LAZAREVIĆ DI GIACOMO: Dvostruko *Sretan grad* Frane Petrića, *Filozofska istraživanja*, 30 (2010) 3, 385-394, 385.

⁹ Ljerka SCHIFFLER: Filozofija grada, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 11 (1985) 1-2 (21-22), 3-27, 4, 6. Također usp. Suzana GLAVAŠ – Matilde TORTORA: »Mít o Veneciji« u *Sretnom gradu* Frane Petrića?, *Filozofska istraživanja*, 30 (2010) 3, 375-384, 379-380.

i na povezan način, tako da se lako može uvidjeti neophodnost uređenja koja sam točno iznosio, ipak ostavljajući, ponekad, slobodno polje na kojem je mogao djelovati moj duh da bi pokazao vlastite snage.«¹⁰

Petrić, dakle, već ovdje ističe da je njegovo djelo utemeljeno na Aristotelovim postavkama, no u nastavku spominje i »božanskog Platona« te će se kroz djelo nekoliko puta izriješkom referirati upravo na ovu dvojicu antičkih filozofa, a čak će i u dijelovima u kojima se ne spominju njihova imena biti razvidan njihov dominantan utjecaj. U skladu s time Solar kao glavna Petrićeva polazišta u *Sretnome gradu* izdvaja Platonovu ideju o pravednosti koju je moguće realizirati isključivo u državi, ali i Aristotelovo poimanje čovjeka kao bića koje zadovoljstvo može postići jedino u zajednici s drugim ljudima.¹¹ Petrić je kao jedan od predstavnika renesansnog neoplatonizma polemizirao s Aristotelom i aristotelizmom, ali je istodobno bio svjestan Aristotelovih dostignuća te se može reći da je »bio sposoban posredovati između aristotelizma i ponovnog čitanja Platona«.¹² Drugim riječima, on se odlučio za Platona kao model mišljenja, ali nije kategorički odbacivao Aristotela i upravo je u *Sretnome gradu*, u kontekstu glazbene problematike, moguće detektirati podjednak utjecaj obaju autoriteta. *Sretan grad* predstavlja svojevrsan vodič za postizanje »prave ljudske sreće od koje neko više dobro ne bi bilo moguće steći na ovom svijetu«, u okviru kojega Petrić raspravlja »o onim stvarima pomoću kojih se naš život održava, i razara«.¹³ Održavanje i razaranje života Petrić povezuje s čovjekovom strukturom, odnosno s dualizmom duše i tijela, navodeći da se »filozofi općenito slažu« da »čovjek ima dva glavna dijela svojega bića«.¹⁴ S obzirom na to da »Platon, Aristotel, a i drugi filozofi i liječnici misle (...) da čovjek živi tako dugo dok traje sveza duše i tijela«, Petrić najavljuje da će osnovna tema *Sretnoga grada* biti rasprava o sredstvima koja osiguravaju povezanost duše i tijela, zbog čega se u glavnome dijelu teksta dosta detaljno posvećuje nizu aspekata koji prema njego-

¹⁰ F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 7 [Francesco PATRITIO: *La città felice. Del medesimo, Dialogo dell'honore, Il Barignano. Del medesimo, Discorso della diversità de' furori poetici. Lettura sopra il sonetto del Petrarca. La gola, e'l sonno, e l'ociose piume*. In Venetia: Per Giovanni Griffio, 1553, 2r-2v: »Che havendo à questi di passati, ridotto le ordinationi, & gli statuti, che Aristotile vuole che habbia una città, che debbia essere felice, in bello et brieve ordine, et concatenato in modo, che si possa facilmente vedere la necessità di quelle ordinationi, leguali io ho puntalmente seguitate, ma non così strettamente, ch'io non habbia voluto in qualche parte lasciar campo all'ingegno mio da correre piu liberamente, & dimostrare al quanto le forze sue, mi è paruta cosa opportuna & conveniente, di dimostrar loro, questo mio sí ardente desiderio, dedicando lor questa mia fatica.«.]

¹¹ *Ibid.*, 49-50. Petrić, međutim, Aristotelovu i Platonovu etiku prilagođava kršćanskom načinu mišljenja i naglašava da se radi o sreći u ovostranom, zemaljskom životu koji je tek priprema za onostrani život (usp. *ibid.*, 50).

¹² Usp. *ibid.* 50. Vidjeti i S. GLAVAŠ – M. TORTORA: »Mit o Veneciji« u *Sretnom gradu* Frane Petrića?, 376.

¹³ Usp. F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 11, 13.

¹⁴ Usp. *ibid.*, 9. Također usp. S. GLAVAŠ – M. TORTORA: »Mit o Veneciji« u *Sretnom gradu* Frane Petrića?, 378.

vu mišljenju predstavljaju preduvjete za ostvarenje života u gradu, kao što su dobro zemljište, položaj grada, različita zanimanja, prikladan ustroj vlasti, odgovarajući zakoni, organizirana obrana grada i podjela društva na staleže.¹⁵ Povezanost ljudske duše i tijela u kontekstu Petrićeva *Sretnoga grada* moguće je interpretirati i kao specifičnu identifikaciju čovjeka s gradom, pri čemu bi čovjek bio duša koja oživotvoruje tijelo, tj. grad, a bez koje grad ne bi mogao egzistirati.¹⁶

3. *La strada della virtù*

Petrić se u *Sretnome gradu* u okviru predstavljanja teorije društva osvrnuo i na glazbu, no u znatno manjem opsegu i na drukčiji način nego u *Poetici*. Glazbena se tematika u *Sretnome gradu* pojavljuje na samome kraju tog djela, no iz konteksta u kojemu Petrić uvodi glazbu u raspravu, kao i iz načina na koji ju opisuje očigledno je da joj je već u mladenačkoj fazi svojega djelovanja pripisivao veliko značenje. Međutim, čitatelj će odmah primijetiti upadljivu razliku u odnosu na *Poetiku*, a to je opseg glazbeno-teorijskih napisa – naime, Petrić je u *Poetici* glazbi posvetio praktički trećinu tog opsežnog djela, precizno razrađujući odabrane ideje o glazbi, dok se u *Sretnome gradu* radi o tek pedesetak redaka koji se odnose na odgojno-obrazovnu ulogu glazbe, a koje nikako nije moguće okarakterizirati kao detaljnu razradu glazbeno-teorijskih problema.¹⁷ Osim toga, i sama količina glazbenih termina koji se pojavljuju u *Sretnome gradu* znatno je skromnija u odnosu na *Poetiku*, što i nije neobično uzmemo li u obzir maloprije spomenutu činjenicu da su ta dva djela opsegom neusporediva, pa se Petrić u *Sretnome gradu* glazbi nije ni mogao posvetiti jednako intenzivno kao u *Poetici* jer bi na taj način ujedno promijenio glavnu temu djela te bi se radilo o glazbeno-teorijskom traktatu, a ne o vodiču za postizanje čovjekove sreće.

U *Sretnome gradu* Petrić glazbu spominje u završnome dijelu, u kontekstu kratke rasprave o odgoju i obrazovanju koju započinje sljedećim odlomkom:

»**Zakonodavac će poticati na put vrline**, kako strahom od kazne za poroke, tako i nadom u slavnu nagradu koju vrlina daje samo onima koji su uspjeli u njezin raj, do one najviše radosti i najvećeg zadovoljstva koje se može steći za ovog života. Budući da djeca zbog nejake pameti ne mogu zdušno težiti ni prema kazni, ni prema nagradi, **zakonodavac utemeljuje javne ustanove gdje ih nadzire i upućuje u moralne vrline zapovijedima i primjerima koji se u mladu dušu utiskuju, čitavu je oblikuju, i na taj**

¹⁵ Usp. F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 12-13.

¹⁶ Usp. S. GLAVAŠ – M. TORTORA: »Mit o Veneciji« u *Sretnom gradu* Frane Petrića?, 375. Također usp. P. LAZAREVIĆ DI GIACOMO: Dvostruko *Sretan grad* Frane Petrića, 389.

¹⁷ U modernom je hrvatskom izdanju u odnosu na talijanski izvornik broj redaka posvećenih glazbi još manji, otprilike dvostruko (vidjeti F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 36-37).

način tako žigošu, da se to može samo vrlo teško izbrisati. (To bi bilo sve što se odnosi na moralne vrline.)¹⁸

Izvor Petrićeva opisa oblikovanja duše kroz odgojno-obrazovni proces moguće je detektirati u Platonovu poimanju odgoja kao »umijeća preokretanja duše« kojim se čovjeka već u djetinjstvu usmjerava na stjecanje ispravnih navika čiji je konačni cilj formiranje vrline.¹⁹ Znakovita je sintagma kojom se Petrić koristi na početku gore navedenog citata – »put vrline« – odnosno u talijanskom izvorniku *la strada della virtù*. Naime, pomoću nje je Petrić očigledno na slikovit način želio ilustrirati što je za njega značilo obrazovanje te nema sumnje da je odgojno-obrazovni proces prema njegovu mišljenju predstavljao osnovu za stjecanje vrline. Petrić se ovdje zalaže za uspostavljanje javnih škola u kojima bi program bio određen zakonom, to jest obavezan za svu djecu i mlade. U ovom je odlomku moguće prepoznati i utjecaj Platonova poimanja glazbene *paideie* jer se Platon u *Državi* zalagao za to da bi odgoj trebao započeti upravo glazbom, pri čemu je početnu i ujedno najvažniju fazu odgojno-obrazovnog procesa smjestio na sam početak životnog ciklusa čovjeka, u djetinjstvo:

»Znaš dakle, **da je u svakom poslu glavno početak, osobito za sve mlado i nježno?** Jer se tada najviše **stvara i utiskuje lik**, koji im se hoće dati.«²⁰

U nastavku Petrić kao temelj ljudske spoznaje navodi osjetila te konkretno izdvaja dva među njima, sluh i vid:

»Za spekulativne vrline i znanje, budući da svekolika naša spoznaja počinje od osjeta, ili od poučka koji su urođeni u našoj duši, otvara se put prema spekulaciji, **ili slušanjem, ili gledanjem (...), ili obrazovnim nastojanjem.**«²¹

¹⁸ F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 35 [F. PATRITIO: *La città felice*, 17v-18r: »Gli spronarà poi all'entrare nella strada della virtù, col timore della pena del vizio, & con la speranza di quel glorioso premio, che la virtù suol dare a quelli che al suo paradiso son pervenuti; & questo e' quel sommo piacere & quel sommo contento che in questa vita si puot' avere. Et perché i fanciulli, per la debolezza dell'ingegno, non possono, ne la pena, ne 'l premio, perfettamente intendere, statuisca il legislatore luoghi pubblici, dove essi sieno ammaestrati & istruiti nelle virtù morali, con i precetti et con gli esempi, i quali facendo impressione in quel tenero animo, tutto lo formino, & della lor imagine lo stampino, di maniera che difficilmente ella si possa più quindi scancellare. Et questo e' quanto appartiene alle virtù morali.]. U ovom je navodu, kao i u svakom sljedećem navođenju citata iz izvornih djela, pojedine dijelove boldom istaknula autorica ovog rada.

¹⁹ Platon u svojoj poznatoj metafori o pećini prilikom razjašnjavanja ideje dobra odgoj definira kao vrstu »umijeća obrtanja« i u tom kontekstu iznosi svoj opis odgojnog procesa: »Upravo dakle za tu svrhu bio bi odgoj neka vrst umijeća obrtanja, naime, kako će se tko najlakše i najuspješnije okrenuti, ne da mu se usadi vid, nego kad ga već ima te samo nije pravo okrenut i ne gleda kamo treba, da ga se na to navede.« (PLATON: *Država*, 518d3-7).

²⁰ *Ibid.*, 377a10-b2.

²¹ F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 35-36 [F. PATRITIO: *La città felice*, 18r: »Per le intellettuali ancora è da sapere, che cominciando ogni nostra cognizione dal senso, ò da gli assiomi insieme con l'anima nostranati, si apre la via alla specolazione, ò col odire, ò col vedere (...), ò col intendere«].

U ovom je citatu Petrić uz osjetilo sluha i osjetilo vida praktički ravnopravno, kao dodatni način za stjecanje znanja, postavio »obrazovno nastojanje«. Ovakvo je Petrićevo »povezivanje« osjetila i obrazovanja moguće interpretirati kao dvije specifične mogućnosti ljudske spoznaje, pri čemu obrazovanje predstavlja njezin tzv. »vanjski« (svjesni) aspekt koji čovjeku nije prirodan, nego dolazi takoreći »izvana«, za razliku od osjetila koja u ovom kontekstu predstavljaju tzv. »unutarnji« (nesvjesni) aspekt jer djeluju »iznutra«, kao nevidljiva spona između čovjeka i vanjskog svijeta. Upravo će na temelju odabira ovih dvaju osjetila – vida i sluha – Petrić u nastavku odrediti glavne predmete odgojno-obrazovnog procesa:

»Slušanjem, osjećajući muziku čijim se žarom zanesena duša uzdiže u želji za spoznajom bližih i daljih uzroka melodije. Gledanjem lijepih stvorenja nastaje žeđ za spoznajom na koji su način složeni pojedini dijelovi, otkud izlazi tolika ljepota, i tko je njen tvorac. Zbog toga zakonodavac donosi zakon da se mladićima javno predaje muziku i slikarstvo, kako bi im spomenutu žeđ ulio u srce. Na taj način ova dva osjetila donose [u] razum slikovite predodžbe, a on ih naknadno povezuje u cjelinu. Iako filozofija, u kojoj razum širi krila svojih moći, oživotvoruje potpuno želju koja je pomoću muzike i ljepote rođena u ljudskoj duši, nju će, sačuvanu u knjigama, bolje nego igdje drugdje, moći učiti naši učenici. Da bi u tom uspjeli moraju neizostavno poznavati gramatiku. Ona se tako pridružuje muzici i slikarstvu u obrazovanju učenika.«²²

Petrić je, dakle, osnovnim disciplinama odgojno-obrazovnog procesa smatrao slikarstvo, glazbu i gramatiku, a na taj je njegov odabir zasigurno utjecao Aristotel koji u svojoj *Politici* navodi da »postoje četiri predmeta koje običavaju predavati: pisanje i čitanje, tjelovježba, glazba i (...) risanje«.²³ U usporedbi s Aristotelom, jedini predmet koji se ne pojavljuje u Petrićevoj klasifikaciji odgojno-obrazovnih disciplina jest tjelovježba, koja je u antičkom obrazovnom sustavu bila jednakovrijedna drugim disciplinama. Naime, antičko se obrazovanje sastojalo od dvaju osnovnih dijelova, od kojih je prvi bio zadužen za duh (i obuhvaćao je glazbu, čitanje, pisanje, recitiranje pjesama i osnove matematike), a drugi za tijelo (i obuhvaćao je gimnastiku i pravilnu prehranu), a njihov je zajednički cilj bio formiranje vrlina,

²² *Ibid.*, 36 [18r-18v: »Col odire sentendo musica, dalla cui soavità, tirata l'anima, si leva in desiderio di conoscere le cagioni, & vicine, & lontane, di tanta melodia. Dal vedere, parimente le belle creature, le nasce un desiderio di sapere come sieno poste insieme le parti, d'onde sorga tanta bellezza, & chi ne sia il fabricatore. Et perciò ponga legge il legislatore, per infondere cotal desiderio nei petti dei fanciulli, che pubblicamente sia loro insegnata la musica, & la pittura. Et così come questi due sensi rappresentano le imagini loro all'intelletto, da cui à compimento poi si riducono; così la filosofia, in cui l'intelletto spiega l'ali delle sue forze, mena à perfezione il desiderio, che dalla musica, e dal bello era nell'animo dell'huomo, nato. La quale essendo hoggidi ne' libri riposta, di quivi meglio, che d'altronde, la potranno i nostri fanciulli imparare. Il che dovendo fare, è necessario che essi sappino di grammatica. La quale, alle predette due, si aggiunga, da esser apparate dai fanciulli.«.]

²³ ARISTOTEL: *Politika*, prev. Tomislav Ladan, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1992, 1337b22-27.

odnosno ljudskog karaktera.²⁴ Za razliku od Petrića i Aristotela, Platon u svojoj *Državi* ne specificira pojedinačne obrazovne predmete, nego samo navodi da postoje glazbeni (duhovni) i tjelovježbeni (tjelesni) odgoj te da »glazbeni odgoj dovede do ljubavi k lijepom«, zbog čega treba prethoditi tjelesnom odgoju.²⁵ Na drugome će mjestu Petrić ipak spomenuti i tjelovježbu:

»(...) sve do sedme godine, **treba dijete prema zakonu navikavati da odabire ono što pogoduje jačanju i tijela i duše. Tijelu koriste vježbe na čijem su kraju igre, propisane u državi, kojima se građani, već prema svojoj dobi, uvježbavaju.** Sve te igre su predviđene za slobodnog čovjeka, ili kako suvremeno kažemo, za plemenita čovjeka.«²⁶

Razvidno je da se Petrić prilikom odabira glavnih odgojno-obrazovnih disciplina držao svojih antičkih uzora, a njegovu izostavljanju tjelovježbe iz ove klasifikacije zapravo ne bi trebalo pridavati odviše pozornosti, osobito uzmemo li u obzir da je on *Sretan grad* posvetio pripadnicima aristokratskog sloja, Vigeriu i Girolamu della Rovere. Naime, članovi obitelji della Rovere u to su vrijeme kao nasljednici loze Montefeltro vladali Urbinom, jednom od najpoznatijih talijanskih renesansnih kneževina, a kao što je poznato, način života kakav se prakticirao na urbinskome dvoru ovjekovječio je Baldesar Castiglione u svojem kapitalnom djelu *Knjiga o dvoraninu* (*Il Libro del Cortegiano*, Venecija, 1528.).²⁷ Tako iz *Dvoranina* doznajemo da su talijanski plemići u 16. stoljeću podjednako njegovali umne i tjelesne aktivnosti te je Petrićevo isključivo navođenje slikarstva, glazbe i gramatike u *Sretnome gradu* moguće jednostavno interpretirati kao njegovo davanje određene prednosti umnom aspektu obrazovanja, slično kao što je to učinio Platon s glazbenim odgojem.²⁸ Analogan je zaključak moguće donijeti i u vezi s činjenicom da se Petrić u ovome djelu u kontekstu glazbene tematike uopće nije bavio pitanjem praktičkog izvođenja glazbe. Ovom su se aspektu glazbe posvetili i Platon i Aristotel, i to prilično detaljno, raspravljajući kako o samom utjecaju sviranja glazbala na čovjeka, tako i o različitim vrstama glazbala i oktavnih vrsta.²⁹ Međutim, i u ovom je slučaju izvor koji dokazuje značenje glazbe i praktičkog bavljenja njome u 16. stoljeću Castiglioneov *Dvoranin*, u kojemu stoji:

²⁴ Richard L. NETTLESHIP: *The Theory of Education in Plato's Republic*, London: OUP, 1969, 29-33. Također usp. Marko PRANJIC: Paideia. Starogrčka odgojno-obrazovna forma, *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 16 (2010) 1/2, 9-21.

²⁵ Usp. PLATON: *Država*, 398b6-403e1.

²⁶ F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 34 [F. PATRITIO: *La città felice*, 17r-17v: »(...) insino à sette, per legge, si assuefaci il fanciullo di odire & vedere quelle cose, che alla perfezione del corpo & dell'animo si riechieggono. Al corpo si riechieggono gli essercizii, à fine di che sieno giuochi nella città ordinati, dove i cittadini, secondo gli ordini dell'età, si essercitino; & sieno giuochi tutti da huomo libero, & come diciamo hoggidi, da gentil'huomo.«]

²⁷ Usp. S. GLAVAŠ – M. TORTORA: »Mit o Veneciji« u *Sretnom gradu* Frane Petrića?, 382.

²⁸ Usp. Baldesar CASTIGLIONE: *Dvoranin*, prev. Frano Čale, Zagreb: Cekade, 1986, 10, 88-89.

²⁹ Usp. PLATON: *Država*, 398c1-403c9; ARISTOTEL: *Politika*, 1337b22-1342b36.

»**Neka dakle dvorarin dođe izvoditi glazbu** kao da mu je cilj prikratiti vrijeme, ili kao da je gotovo prisiljen na to, (...) a, **makar zna što radi i razumije se u to, želim da i pri tome prikrije marljivost i trud koji je potreban u svemu što valja dobro obaviti** i da pokaže kako sam ne cijeni osobito tu svoju sposobnost, ali treba da je odlično iskaže, kako bi je drugi jako cijenili.«³⁰

Dakle, u renesansi je živa glazbena praksa na dvorovima bila uobičajena pojava, a pjevanje, sviranje i ples bile su aktivnosti koje su se podrazumijevale u aristokratskoj svakodnevici te je vjerojatno to bio razlog zbog kojega je Petrić smatrao da u ovom opsegu skromnom djelu nije potrebno detaljnije se osvrnuti na taj aspekt.

Petrić se nije zaustavio samo na preuzimanju Aristotelovih osnovnih obrazovnih predmeta, nego je u nastavku, baš poput Aristotela, nabrojao i niz segmenta kojima navedeni predmeti mogu pridonijeti izvan svoje osnovne odgojno-obrazovne funkcije:

»Osim **nezaobilaznosti te tri discipline**, zbog postizanja savršenstva, **one koriste još i mnogočemu drugom u javnom i privatnom životu**. Slikarstvo može koristiti u svim gradskim i privatnim likovnim potrebama. Gramatika je potrebna u mnogim pojedinačnim okolnostima, a i u prilikama od općeg interesa, npr. u obrazlaganju zakona, pismenosti itd. **Muzika pomaže na svoj način u mnogočemu, potiče, umiruje i djeluje na našu dušu.**«³¹

Zamjetno je da ovdje Petrić s jedne strane konkretno navodi u koje se sve svrhe mogu iskoristiti znanja iz područja slikarstva i gramatike, dok s druge strane, u slučaju glazbenoga znanja on najprije ostaje prilično neodređen, tek kratko navodeći da je glazba korisna u mnogočemu te da može utjecati na ljudsku dušu. U Petrićevu je povezivanju glazbe i unutarnjeg aspekta čovjeka također moguće detektirati utjecaj Platona prema kojemu je:

»(...) **najglavniji odgoj u glazbi. Ritam i harmonija najjače dopiru u unutrašnjost duše i najživlje je se doimaju, daju joj pristalu čud i čine čovjeka dobrim, ako se ispravno odgojio, dok se inače događa protivno.** A opet i zato, što bi onaj koji je kako treba odgojen, najoštrije opažao, što nije potpuno ili nije lijepo u umjetnosti ili nije lijepo u prirodi; ljuteći se pravo na to, lijepo bi hvalio i rado u dušu primao i time se hra-

³⁰ B. CASTIGLIONE: *Dvorarin*, 90.

³¹ F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 36-37 [F. PATRITIO: *La città felice*, 18v: »Oltre la necessità, dico, che ha l'anima di queste tre cose per ridursi à perfezione, elle sono in molte cose, & publiche, & private molto utili ancora, percioche la pittura puo servire à molti disegni alla città, & à ciascun privato importanti. Della grammatica, in molte occorrenze, & particolari, & communi fa bisogno; come nelle trattazioni delle leggi, degli avisi per lettere & altre. La musica parimente giova molto, ad incitare, ad acquetare, & ad assettare l'animo nostro.«].

nio te postajao lijep i dobar, a ružno bi s pravom kudio i mrzio još kao mlad, prije nego bi mogao razlog dokučiti (...). (...) **odgoj radi toga ovisi od glazbe.**«³²

Petrić se, međutim, u nastavku više ne osvrće ni na slikarstvo ni na gramatiku, nego se zadržava upravo na glazbi te nabraja oktavne vrste i opisuje njihove učinke na čovjeka:

»Frigijska muzika razveseljava našu dušu i ispunja je žarom, lidijska je smiruje i opušta, dorska joj stvara srednje raspoloženje, a hipolidijska je čini žalosnom i tužnom. Budući da nam ta muzika do danas cjelovito nije poznata, i naša vlastita može, ništa manje, **djelovati na našu dušu.** Postoje muzički rodovi, koji su obzirom na raspoloženja, u neku ruku slični antičkima. Francuski frigijskom, napolitanski lidijskom, lombardski dorskom. No, **uvijek ima sredine koju treba pretpostavljati krajnostima, i u nju smještati vrlinu.**«³³

U ovom se citatu Petrić izrijeком referira na antičku grčku glazbu, a čak i ako zanemarimo konkretno nazivlje starogrčkih oktavnih vrsta, moguće je pretpostaviti da je već u Petrićevoj mladenačkoj fazi nastala njegova želja za detaljnijim proučavanjem glazbe antičke Grčke koje će on na koncu, i to vrlo uspješno, realizirati tek 35 godina kasnije u *Poetici*. Osobito je indikativna rečenica »Budući da nam ta muzika do danas cjelovito nije poznata (...)« jer je iz nje moguće iščitati da je u to doba bio aktualan interes za obnavljanjem starogrčke glazbe koji će Petrića i mnoge njegove talijanske suvremenike osobito intenzivno zaokupiti u posljednjoj četvrtini 16. stoljeća i koji će na koncu rezultirati izumom nove glazbeno-scenske vrste – opere. Ovdje pak Petrić pronalazi sličnost između starogrčkih oktavnih vrsta i glazbenih karakteristika francuskih i talijanskih područja postavljajući starogrčku glazbu kao svojevrsno ishodište europske glazbe općenito i, naposljetku, kao ideal prema kojemu bi suvremena renesansna glazba trebala težiti. Termine »frigijski«, »lidijski«, »dorski« i »hipolidijski« Petrić očigledno preuzima od Aristotela koji je u *Politici* na sljedeći način opisao oktavne vrste:

»(...) narav glazbenih suglasja tako [je] različita da slušatelji bivaju različito raspoloženi i različitim načinom primaju svako pojedino od njih. **I neka su tužnija i ozbiljnija, kao ona koja nazivaju polulidijskim napjevima;** druga smiruju um, kao opuštenije

³² PLATON: *Država*, 401d5-402a6.

³³ F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 37 [F. PATRITIO: *La città felice*, 18v-19r: »Perciocché la musica Frigia ci riscalda l'animo e ci empie di furore; la Lidia ce lo fa tranquillo e rimesso; la Doria che lo acconcia in un mezzano stato; la Hipolidia, poi, ce lo fa mesto e lamentevole. E, se bene queste musiche oggidi' non sono da noi conosciute, nondimeno le nostre possono anch'elle molto (come tutto di' si prova) muovere l'animo nostro. E sono alcune, che con gli effetti all'antiche alquanto s'assimigliano: le Francesi alla Frigia, le Napoletane alla Lidia, le Lombarde alla Doria. Ma essendo sempre il mezzo da preporre alli suoi estremi, per esser in quello collocata la virtù (...)].

skladbe; **neka opet dovode [dušu] u srednje stanje i podaruju joj postojanost, kako čini se djeluju jedino dorska glazbena suglasja, dok frigijska izazivaju zanos.**«³⁴

»(...) ako postoji neko takvo glazbeno suglasje koje dolikuje dječjem uzrastu, zbog toga što ujedno može pružiti i osjećaj reda i naobrazbu, **kakvo je među svima najviše lidijsko glazbeno suglasje.**«³⁵

Petrić se, dakle, referira na starogrčke oktavne vrste, no pritom se ne koristi terminima koji su bili uobičajeni za njihovo označavanje, kao što su »vrsta« (tal. *species*) ili »harmonija« (tal. *armonia*), nego govori o »glazbi/muzici« (tal. *musica*), no moguće je pretpostaviti da je Petrić izraze »frigijska glazba« ili »dorska glazba« rabio u njihovu skraćenom obliku, ali potpunom značenju – 'frigijska/dorska vrsta glazbe'.³⁶ Petrićeva bi sklonost prema antičkoj Grčkoj glazbi mogla upućivati i na njegovu težnju prema izjednačavanju renesansnih glazbenih modusa i starogrčkih oktavnih vrsta s ciljem projiciranja »moći« antičke Grčke glazbe u suvremenom renesansnom glazbenom kontekstu.³⁷ Osim toga, njegovo isticanje »sredine koju treba pretpostaviti krajnostima« također je znakovito uzmemo li u obzir činjenicu da se antička kultura općenito temeljila na načelima umjerenosti, sklada, ravnoteže, simetrije i sl. Petrićeva »sredina« mogla bi se u ovom kontekstu čak interpretirati i kao svojevrsna indirektna kritika suvremene renesansne glazbe, koja je krajem 16. stoljeća već bila izrazito razvijena i raznolika te koja se sve više udaljavala od antičke umjerenosti, a sve više približavala tzv. »krajnostima« prolazeći kroz transformacije koje su najavljivale pojavu nove glazbeno-povijesne epohe – baroka.

U nastavku Petrić ističe važnost stjecanja ispravnih navika u djetinjstvu pomoću glazbe, i to dorskog modusa:

»Bilo bi najprikladnije da djeca u dorskom ili njemu bliskom lombardskom, koji zauzimaju sredinu među ostalima, uglavnom **stvaraju svoju naviku, jer u njoj stoji naša sreća, naše najviše dobro.**«³⁸

I ovaj je Petrićev stav, dakako, posljedica antičkog utjecaja jer su i Platon i Aristotel u kontekstu *paideie* naglašavali da je stjecanje navika esencijalni predu-

³⁴ ARISTOTEL: *Politika*, 1340a40-1340b5.

³⁵ *Ibid.*, 1342b30-33.

³⁶ Primjerice Nikola Vitov Gučetić (Nicoló Vito di Gozze, 1549. – 1610.), dubrovački renesansni filozof i političar, u svojim se talijanskim djelima *Dijalog o ljepoti* (*Dialogo della bellezza*, 1581.), *Upravljanje obitelji* (*Governo della famiglia*, 1589.) i *O ustroju država* (*Dello stato delle repubbliche*, 1591.) u kontekstu glazbene problematike za označavanje oktavnih vrsta koristio talijanskim terminima *species* ('vrste'), *partes* ('dijelovi') i *armonia* ('harmonija'). U starogrčkoj su se pak teoriji glazbe oktavne vrste najčešće označavale grčkim terminima *harmonia* (pl. *harmoniai*) i *tonos* (pl. *tonoi*).

³⁷ Usp. Claude V. PALISCA: *Humanism in Italian Renaissance Musical Thought*, New Haven – London: Yale University Press, 1985, 12.

³⁸ F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 37 [F. PATRITIO: *La città felice*, 19r: »(...) meglio sarebbe, che i fanciulli nella Doria, ò in sua vece, nella Lombardia, che sta di tutte nel mezzo, primieramente l'abito facessero, per fermare l'animo in quel mezzano stato.«].

vjet za formiranje vrline u čovjeku. Glazbi se u antičkoj Grčkoj pripisivala osobita moć i bilo je rašireno vjerovanje da glazba u čovjeku može razviti ili dobro ili zlo, zbog čega ju je s jedne strane bilo nužno podvrgnuti kontroli, ali s druge je strane upravo zahvaljujući toj »moći« glazba postala esencijalni dio odgojno-obrazovnog procesa.³⁹ S obzirom na Petrićevo očigledno oslanjanje na starogrčku obrazovnu praksu, kao i na njegovo isticanje uloge glazbe u procesu stjecanja ispravnih navika, moguće je pretpostaviti da je za Petrića upravo glazba bila presudni putokaz na putu koji je vodio prema konačnome cilju – vrlinama.

Iako se Petrićevo poimanje glazbe u okviru odgoja i obrazovanja gotovo uvijek barem donekle podudara s Platonovim postavkama o glazbi, još se u jednome segmentu u okviru glazbene problematike Petrić priklonio i suprotnom stajalištu koje je zastupao Aristotel. Radi se, naime, o Petrićevu zalaganju za multifunkcionalni model glazbe:

»Svako dobro u nama uzrokuje radost, veselje i sreću, a ne izaziva bol i tugu, već dražost i raspoloženje. Za taj cilj je muzika najbolje sredstvo. **Zato će među blaženima ozbiljnija uzrasta biti od koristi izvođenje svih vrsta muzike, i na gozbama, i na javnim svečanostima, a i u privatnim prostorijama.**«⁴⁰

Dakle, za razliku od Platona koji je smatrao da je *paideia* jedina funkcija glazbe, Petrić po uzoru na Aristotela ističe da glazba ima i funkcije izvan odgojno-obrazovnog procesa, a koje se odnose na ispunjavanje dokolice u odrasloj dobi. U toj fazi životnog ciklusa prema Petrićevu mišljenju više nema ograničenja, stoga on kaže da je korisno »izvođenje svih vrsta muzike«, a kao prigode u kojima bi se glazba trebala izvoditi navodi gozbe i javne svečanosti te privatne glazbene priredbe. Iz navedenog citata proizlazi i zaključak da Petrić funkcije glazbe dijeli na javnu i privatnu sferu, čime se potpuno uklapa u općenito renesansno poimanje glazbe. Naime, još je od kasnoga srednjeg vijeka bila aktualna podjela glazbe na tzv. »glasnu/nisku« i »tihu/visoku« glazbu, ovisno o glazbalima koja sudjeluju u izvedbi te o mjestu same izvedbe. »Glasnu« su glazbu na otvorenom izvodili veći ansambli sastavljeni od puhaćih glazbala i udaraljki, dok se »tiha« glazba odnosila na izvedbe u kojima su sudjelovala žičana glazbala i glazbala s tipkama, a koje su se organizirale u privatnim, zatvorenim prostorima.⁴¹ Petrić u *Sretnome gradu* druš-

³⁹ Usp. Monika JURIC: Teorija *ethosa* i pojam *paideie* u Platonovim i Aristotelovim promišljanjima o glazbi, *Arti musices*, 42 (2011) 1, 37-54, 37-38.

⁴⁰ F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 37 [F. PATRITIO: *La città felice*, 19r: »Oltre à ciò, essendo la felicità, sommo nostro bene; & ogni bene cagionando in noi letizia & gioia, la felicità parimente, non in doglia & tristezza ci terrà, ma allegri & gioiosi. Alla quale cosa ottimo istrumento sarà la musica; & però tra i già beati, che non sono i fanciulli, buono sarà, se tutte le sorti di musica si adopereranno; e ne' conviti & feste pubbliche & nelle camere private.«].

⁴¹ Usp. Howard M. BROWN – Louise K. STEIN: *Glazba u renesansi*, prev. Stanislav Tuksar, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2005, 261-262.

tvo dijeli na dva osnovna sloja, od kojih je jedan »radnički i bijedan, a drugi gospodski i sretan«, pri čemu aristokratski sloj poistovjećuje sa slobodnim građanima u antičkoj Grčkoj, zbog čega određenu prednost daje izvedbama u intimnoj atmosferi, što je moguće povezati s tipovima glazbe i glazbala koje Castiglione navodi u *Dvoraninu*:⁴²

»Ima mnogo vrsti glazbe, (...) i za žive glasove i za glazbala. (...) Lijepa je glazba (...) sigurno pjevanje s ispravnim čitanjem nota i lijepim stilom, ali je mnogo ljepše pjevanje uz violu, jer gotovo se sva slast sastoji u solo pjevanju, a s mnogo se većom pozornošću opaža i čuje lijep način i napjev kad su uši ispunjene samo jednim glasom i još se bolje razazna svaka i najmanja greška, što se ne događa u skupnom pjevanju, jer jedni pomažu drugima. Nadasve mi se, međutim, čini da je izvanredno ugodno slušati poeziju uz pratnju viole, što riječima pridaje toliko ljupkosti i djelotvornosti, da je pravo čudo. Milozvučna su i sva glazbala s tipkama, jer su im akordi zaista savršeni i na njima se s lakoćom može izvesti mnogo toga što duh ispunja glazbenom slašću. A ništa manje ne raduje glazba četiriju gudačkih instrumenata, koja je predivna i odaje majstorstvo. Ukraš i veliku ljupkost daje ljudski glas svim tim glazbalima o kojima želim da naš dvorarin bude dobro obaviješten. Što međutim u njima bude vrsniji, to će biti bolje, ne uplećući se mnogo u one što su ih odbacili Minerva i Alkibjad, jer čini se da u njima ima nešto odbojno.«⁴³

U ovome su Castiglionevu citatu navedene neke od najznačajnijih odrednica glazbene prakse koja se njegovala na talijanskim dvorovima u 16. stoljeću, u kojoj je imperativ bila točnost prilikom izvođenja glazbe (korektna interpretacija notnog teksta), a u kojoj je omiljena vrsta glazbe bila komorna glazba (solističko pjevanje uz instrumentalnu pratnju te sviranje glazbala s tipkama i/ili žičanih glazbala).⁴⁴ Osim toga, glazba se na dvorovima izvodila u privatnim aranžmanima, pred malobrojnom odabranom publikom, dok je sve suprotno tome bilo nepoželjno.⁴⁵ Unatoč tome što Petrić nije detaljno opisao spomenute »privatne svečanosti«, moguće je pretpostaviti da je na umu imao upravo ovu uvriježenu dvorsku praksu koju je opisao Castiglione. Petrić se u *Sretnome gradu* dotaknuo i »javnih svečanosti«:

»Da bi ta mladica [ljubav među sugrađanima – op. M. J. J.] recipročne ljubavi rasla i dosegla savršenstvo koje rađa pravi plod, **želim da se odgoji na javnim gozbama. Te zajedničke gozbe treba javno priređivati barem jednom mjesечно**, po Italiju kralju Italije koji je prvi uveo taj običaj. **Javno treba ustanoviti zajedničke prostorije, gdje će**

⁴² Usp. F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 34, 29.

⁴³ B. CASTIGLIONE: *Dvorarin*, 90-91.

⁴⁴ Usp. Monika JURIC JANJIK: *Glazba u djelima dubrovačkih renesansnih autora*, doktorska disertacija, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2018, 152.

⁴⁵ Usp. B. CASTIGLIONE: *Dvorarin*, 91, 228, 230.

biti upriličene te gozbe, i odrediti dio gradskog zemljišta čija će namjena biti određena samo toj svrsi.⁴⁶

O javnim gozbama Petrić govori prilično općenito, ne navodeći konkretne elemente koji su ih sačinjavali, no s obzirom na renesansnu praksu za koju su bile karakteristične karnevalske i druge gradske svečanosti, s velikom je sigurnošću moguće pretpostaviti da je Petrić govorio o gozbama koje su uključivale glazbene, plesne, a možda i kazališne izvedbe. Potonjima u priglog ide i citat u kojemu je Petrić spomenuo komedije:

»Zakonodavac uvijek sprečava puteve poroka kad zabranjuje djeci da, od straha pred velikom kaznom, gledaju i slušaju poročne i nečasne stvari. Zbog toga **zabranjuje gledanje lascivnih slika, pohađanje izvedbi komedija i sličnih poema, a još više njihovo recitiranje**, da odvraći pažnju njihove jednostavne i čiste duše, a posebno da spriječi utjecaj prostog i štetnog tiska, koji je da bi bio na prvom mjestu, često takav. Zato je nužda kažnjavati javno, ili na gozbama, odnosno na trgovima, pogrđnim riječima ili batinanjem one koji su u muževnoj dobi pred dječacima, bilo govorili, bilo činili nepriстойne stvari, ili drugo što pokudno, i tako mogu sablazniti njihovu dušu.«⁴⁷

I iz ovog je odlomka još jedanput razvidno Petrićevo zalaganje za uspostavljanje sustavnog odgoja i obrazovanja u okviru kojega bi se djeca trebala kontinuirano izlagati isključivo »časnim« prizorima i (glazbenim) izvedbama te prakticiranjem određenih navika osigurati formiranje vrlina. Petrić je vjerovao da se »put vrline« osigurava pomoću triju sredstava: prvo je sredstvo tzv. »prirodno« jer je »čovjek po prirodi sposoban za vrlinu«; drugo je sredstvo navika koja »u cijelosti zavisi od zakonodavca« i koja »čisti duševne afekte od nečistoće niskih i nečasnih stvari«; dok je treće sredstvo razum koji predstavlja kombinaciju prvih dvaju sredstava i »djelomice je dar prirode, a djelomice dolazi iz stečenog iskustva u nauci koju uvodi zakonodavac«. ⁴⁸ Još jedan aspekt renesansne glazbene prakse o kojemu

⁴⁶ F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 20 [F. PATRITIO: *La città felice*, 9v-10r: »Et accioche questa radice del reciproco amore, cresca, & venga à perfezion tale, che faccia frutto perfetto, voglio che ne i conviti pubblici si nutrisca; i quali del publico, & nel publico, si celebrino ogni mese almeno una fiata. Secondo l'antico costume di Italo Re d'Italia, che primo di tutti mise in piedi questa usanza. Nel publico adunque sieno statuite publiche stanze, dove questi conviti si habbiano à celebrare, & del publico sia una parte del territorio della città, i cui frutti sieno solamente à questo fine destinati.«].

⁴⁷ *Ibid.*, 35 [17v: »All'anima parimente puo giovare, & menarla à compimento, ò serrandole il camino, che al vizio la trabocca, ò spronandola ad intrare l'erta dell'aspro monte, nella cui cima la virtù tiene il paradiso delle sue delizie. Le chiude le vie del vizio ogni volta che con timore di gran pena sbandisce a' fanciulli il vedere, & l'odire le cose viziose & dishoneste. E perciò dal vedere le pitture lascive, & dall'odire le comedie, & altri simili poemi, & molto più dal recitarli, gli ritragga; accioche il semplice & puro animo loro non rimanga impresso di così brutta & dannevole stampa; la quale, per essere stata la prima, non si possa giamai d'indi levare. Punendo publicamente ò ne' conviti, ò nelle piazze, ò con ingiuriose parole, ò con baccettate coloro, che essendo d'età virile, havessero in presenza de' fanciulli, ò detto, ò fatto, qualche disonestà, od altra cosa meno che lodevole, & che potesse l'animo loro contaminare.«].

⁴⁸ Usp. F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 30.

se u Petrićevu slučaju može tek spekulirati jest sakralna glazba, i to na temelju odlomka u kojemu Petrić konstatira da je za postizanje zadovoljstva u ovostranom svijetu čovjeku potrebna vjera:

»Budući da nam je u dušama prirodno utisnuta vjera, (...) **zbog duševnog zadovoljstva građana neophodne su u gradu osobe koje podučavaju vjeronauk, štiju tajnu vjere i žrtvama čine dobra i bogougodna djela. Zbog toga javnost podiže hramove i crkve gdje se obavlja služba božja.**«⁴⁹

U renesansnome je razdoblju, naime, jedna od funkcija glazbe bila i ona koju je glazba ispunjavala u kontekstu liturgijskoga slavlja, stoga je unatoč tome što Petrić ovdje izrijeком ne spominje liturgijsku glazbu ovaj fragment moguće interpretirati kao njegov neizravni osvrt na sakralni aspekt glazbe. Petrić govori o »štovanju vjere« i »bogougodnim djelima«, što bi se u prenesenom značenju moglo odnositi i na molitve koje su se u kršćanskoj liturgiji u glazbenom obliku, pjevanjem i sviranjem glazbala, izvodile tijekom bogoslužja. Ono što se ovdje nedvosmisleno uklapa u Petrićevu raspravu o odgoju i obrazovanju jest poduka vjeronauka, koja se u ovom kontekstu na specifičan način nadovezuje na Petrićevo isticanje dualizma duše i tijela sa samog početka djela, a koje je općenito karakteristično za kršćanski nauk.

4. Zaključak

Na temelju iznesene analize odlomaka iz *Sretnoga grada* u kojima se Petrić bavio glazbenom problematikom moguće je donijeti nekoliko zaključaka o Petrićevo poimanju glazbe u njegovome mladenačkom »vodiču za postizanje sreće«.

Kao prvo, Petrić je u okviru svoje kratke razrade odgojno-obrazovnog sustava naveo tri osnovna predmeta – slikarstvo, glazbu i gramatiku – i među njima je jedino glazbu izdvojio kao područje kojemu se više posvećuje, stoga je moguće postaviti hipotezu da je u odnosu na slikarstvo i gramatiku Petrić upravo glazbi dodijelio svojevrstu vodeću ulogu, a možda čak i da ju je smatrao najvažnijim dijelom odgoja i obrazovanja (barem u svojoj mladenačkoj fazi djelovanja).

Kao drugo, Petrićevo nabranje specifično glazbenih termina, odnosno naziva oktavnih vrsta / glazbenih modusa, upućuje na njegovo poznavanje temeljnih sastavnica glazbe, pri čemu ostaje otvoreno pitanje njegova izostavljanja drugih glazbeno-teorijskih aspekata (harmonije i ritma), no u slučaju *Sretnoga grada* to je moguće opravdati skromnim opsegom djela.

⁴⁹ F. PETRIĆ: *Sretan grad*, 26-27 [F. PATRITIO: *La città felice*, 13r: »Et con cio sia cosa, che è si fissa naturalmente, ne gli animi nostri la religione (...) Però bisogna, che à soddisfazione de tutti gli animi de cittadini, ci sieno nella città persone che insegnino le leggi divine, trattino i misteri, & con i sacrificii ne facciano benigni & placabili i Dei. Et perciò sieno dal publico edificati tempj & chiese, dove il culto à Dio si possa rendere.«].

Kao treće, na Petrićevo je poimanje glazbe neosporno utjecala starogrčka teorija glazbe, pri čemu se u naglašavanju odgojno-obrazovne funkcije glazbe razabire snažan utjecaj Platonove *Države*, dok je u Petrićevu odabiru glazbenih modusa i opisu glazbe kao multifunkcionalnog fenomena očigledan dominantan utjecaj Aristotelove *Politike*.

I konačno, iako je u *Sretnome gradu* glazbi posvetio tek pedesetak redaka, u njima je Petrić s jedne strane direktno, a s druge indirektno uspio dočarati više-struke prednosti koje glazba donosi čovjeku, uključujući onu najvažniju, odgojno-obrazovnu koju glazba u kombinaciji s drugim obrazovnim predmetima ispunjava na životnom »putu vrline«.

IZVORI:

- ARISTOTEL: *Politika*, prev. Tomislav Ladan, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1992.
 CASTIGLIONE, Baldesar: *Dvoranin*, prev. Frano Čale, Zagreb: Cekade, 1986.
 PATRITIO, Francesco: *La città felice. Del medesimo, Dialogo dell'honore, Il Barignano. Del medesimo, Discorso della diversita de' furori poetici. Lettura sopra il sonetto del Petrarca. La gola, e'l sonno, e l'ociose piume*. In Venetia: Per Giovanni Griffio, 1553.
 PETRIĆ, Frane: *Sretan grad*, prev. Vladimir Premec, Zagreb: Matica hrvatska, 1998.
 PLATON: *Država*, prev. Martin Kuzmić, Zagreb: Naklada Jurčić, 1997.

LITERATURA:

- BANIĆ-PAJNIĆ, Erna: *Petrićev put: od kritike Aristotela do pobožne filozofije*, Zagreb: Institut za filozofiju, 2001.
 BROWN, Howard M. – STEIN, Louise K.: *Glazba u renesansi*, prev. Stanislav Tuksar, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2005.
 ĆURKO, Bruno: Petrić o vrlini i sreći u »humanističkom« razdoblju, *Filozofska istraživanja*, 30 (2010) 3, 395-412.
 GIRARDI KARŠULIN, Mihaela: *Filozofska misao Frane Petrića*, Zagreb: Odjel za povijest filozofije Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta, 1988.
 GLAVAŠ, Suzana – TORTORA, Matilde: »Mit o Veneciji« u *Sretnom gradu* Frane Petrića?, *Filozofska istraživanja*, 30 (2010) 3, 375-384.
 JERKOVIĆ, Ana: *Sretni grad – primjenjivost Petrićeva koncepta eutopije u suvremenom kontekstu*, *Metodički ogledi*, 22 (2015) 1, 23-39.
 JURIĆ, Monika: Teorija *ethosa* i pojam *paideie* u Platonovim i Aristotelovim promišljanjima o glazbi, *Arti musices*, 42 (2011) 1, 37-54.
 JURIĆ JANJIK, Monika: *Glazba u djelima dubrovačkih renesansnih autora*, doktorska disertacija, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
 KUKOČ, Mislav: Petrićeva socijalno-filozofijska misao između realizma i utopizma, *Filozofska istraživanja*, 15 (1995) 1/2 (56/57), 169-180.
 KUKOČ, Mislav: Petrić između Aristotelova realizma i Machiavellijeva pragmatičnoga imoralizma, *Dubrovnik*, 8 (1997) 1-3, 580-581.

- LAZAREVIĆ DI GIACOMO, Persida: Dvostruko Sretan grad Frane Petrića, *Filozofska istraživanja*, 30 (2010) 3, 385-394.
- METESI DERONJIĆ, Željka: Frane Petrić i Emanuele Tesauro o cilju pjesništva, *Filozofska istraživanja*, 29 (2009) 2, 311-324.
- NETTLESHIP, Richard L.: *The Theory of Education in Plato's Republic*, London: Oxford University Press, 1969.
- PALISCA, Claude V.: *Humanism in Italian Renaissance Musical Thought*, New Haven – London: Yale University Press, 1985.
- PRANJIC, Marko: Paideia. Starogrčka odgojno-obrazovna forma, *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 16 (2010) 1/2, 9-21.
- SCHIFFLER, Ljerka: Filozofija grada, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 11 (1985) 1-2 (21-22), 3-27.
- SEKULIĆ, Damir: *Filozofske sastavnice u spisu Sretan grad Frane Petrića*, diplomski rad, Osijek: Filozofski fakultet, 2014.
- TUKSAR, Stanislav: *Hrvatski renesansni teoretičari glazbe*, Zagreb: JAZU, 1978.
- ZOVKO, Jure: *Ogledi o Platonu*, Zagreb: Naklada Jurčić, 1998.

Summary

»LA STRADA DELLA VIRTÙ«: FUNCTIONS OF MUSIC IN FRANE PETRIĆ'S LA CITTÀ FELICE (1553)

In the work *Della Poetica* (*Poetics*, published in Ferrara in 1586) Frane Petrić (Francesco Patrizi di Cherso) gave a rather detailed discussion of music issues. From the title of the work it is evident that it contains Petrić's theory of poetry, but within this context he also presented a theory of music. Petrić relies on the thesis about *mousiké*, a unity of poetry, music and physical movements characteristic for ancient Greece, consequently devoting a substantial part of this work to the interpretation of ancient Greek music. Nevertheless, Petrić already referred to music in his early phase, in the work *La città felice* (*Happy Town*) from 1553. Within his vision of society he dealt with music to a much lesser extent and in a somewhat different manner than in the *Poetics*. Although in *La città felice* Petrić mentioned music at the very end of the work, from the context in which he introduced it into discussion, as well as from the way he described it, it is apparent that he ascribed great importance to music. Petrić specified three disciplines of educational process – painting, grammar and music – explaining in more detail only the latter, in a short passage in which he described music as an educational means which leads to virtues. Furthermore, in this passage Petrić also mentioned other functions of music and described octave species – Phrygian, Lydian, Hypolydian and Dorian – thus showing his knowledge of musical terminology and revealing that his thoughts on music were primarily influenced by ancient Greek music theory.